

АНГЛО - САКСОН МОДЕЛИГА МАНСУБ ДАВЛАТЛАРДА
ИНВЕСТИЦИЯ ФОНДЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЎЗИГА
ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ACTIVITY OF INVESTMENT FUNDS
IN COUNTRIES BELONGING TO THE ANGLO-SAXON MODEL

Султанов Махмуд Ахмедович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети Тўрткўл факултети,
«Умумкасбий, ижтимоий-гуманитар ва аниқ фанлар» кафедраси доценти

E-mail: makhmud.sultanov@bk.ru

Моб: +998 97 760-01-64.

Аннотация. Мақолада англо-саксон моделига мансуб давлатларда инвестиция фондларининг ташкилий-ҳуқуқий шакли, ташкилий моделлари, турлари, иқтисодиёт тараққиётидаги аҳамияти ва фаол иштироки, шунингдек инвестиция фондлари индустриясини яратиш масалалари тадқиқ этилган.

Таянч иборалар: молиявий сектор, қимматли қоғозлар бозори, инвестиция фондлари, континентал (Европача, германча), англо-саксон, гибрид (аралаш), ислом модели, инвестиция фондлари индустрияси.

Abstract. The article examines the organizational and legal form, organizational models, types, importance and active participation of investment funds in the development of the economy, as well as issues of creating the investment fund industry in the countries belonging to the Anglo-Saxon model.

Key words: financial sector, stock market, mutual funds, continental (European, German), Anglo-Saxon, hybrid (mixed), Islamic model, mutual funds industry.

Кириш. Исталган мамлакат иқтисодиётида уни ҳаракатга келтирадиган ва ресурслар тақдим этадиган рақобатбардош-молиявий сектор муҳим роль ўйнайди. У капитални қайта тақсимлайди ва энг фаол суръатлар билан ривожланаётган тармоқларга етказиб беради. Молия тизими доирасида маблағлар кўчирилишида инвестиция фондлари коллектив инвестициялаш институтларининг бир тури сифатида қатнашади.

Жаҳон молия бозорида жозибадор ҳисобланган инвестиция фондлари Ўзбекистон қимматли қоғозлар бозорида ўз мавқеини йўқотиб бормоқда. Республикамиз фонд бозорида инвестиция фондларининг рақобатбардош эмаслиги, уларнинг акцияларига эгалик қилаётган акциядорлик жамиятлари ўртасида эркин бозор механизмининг етарли даражада ишламаётганлиги инвестиция фондларининг ривожланишига тўсқинлик қилмоқда. Шу сабабли давлатнинг қимматли қоғозлар бозорини ташкилий моделига мансублиги, жумладан, англо-саксон моделига мансуб давлатларда инвестиция

фондларининг ташкилий-ҳуқуқий шакли, ташкилий моделлари, турлари, иқтисодиёт тараққиётидаги аҳамияти ва фаол иштироки бўйича ривожланган давлатлар тажрибасига таяниш муҳим аҳамият касб этади.

Жаҳон иқтисодиётида инвестиция фондлари нафақат маълум бир давлат иқтисодиётини ривожлантиришда, балки минтақалар иқтисодиётига, ҳалқаро инвестиция фондлари эса дунё миқёсидаги иқтисодиётга таъсир кўрсатишга қодир. Маълумки, жаҳон иқтисодиётида фонд бозорининг ривожланиш тенденцияларини асосан уларнинг ташкилий моделлари белгилайди. Шу боис, инвестиция фондларининг ривожланишида англо-саксон моделига хос АҚШ тажрибаси ўрганиш миллий инвестиция фондлари фаолиятини такомиллаштиришга хизмат қилиши мумкин.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Инвестиция фондлари бошқа коллектив инвестициялаш институтлари сингари ташкилий-ҳуқуқий шакли, ташкилий моделлари, турлари бўйича тавсифланади. Жаҳон амалиётида инвестиция фондларини ташкилий-ҳуқуқий шакллари назарий ва амалий жаҳатлари Россиялик иқтисодчи-олим А.Е.Абрамов Ю.Б.Рубин ва В.И. Солдаткинлар, шунингдек, маҳаллий олимларимиздан Ш.Ш.Шоҳаъзамийларнинг илмий ишларида очиб берилган. Россия Федерациясининг “Инвестиция фондлари тўғрисида” ги Қонунида инвестиция фондлари икки хил ташкилий-ҳуқуқий шаклда: акциядорлик инвестиция фонди, яни очик акциядорлик жамият бўлиб, фаолиятининг моҳияти мол-мулкни қимматли қоғозларга ёки бошқа объектларга инвестициялаш ҳисобланади; пай инвестиция фонди – мустақил мулкий мажмуа бўлиб, бошқарувчи компанияни ишончли бошқарувига берилган мол-мулқидан ташкил топади. Пай инвестиция фонди юридик шахс ҳисобланмайди. Пай инвестиция фондини ташкил этувчи мол-мулк инвестиция пай эгаларининг умумий мулки бўлиб, ушбу мулк улуш ҳуқуқи асосида барчага тегишли ҳисобланади.

Қозоғистон тажрибасига кўра, инвестиция фондларининг ташкилий-ҳуқуқий шакли акциядорлик инвестиция фонди ва пай инвестиция фондларига ажралади. Ю.Б.Рубин ва В.И. Солдаткинлар инвестиция фондларини ташкилий-ҳуқуқий шакли акциядорлик жамияти ёки маъсулияти чекланган корпорациялар асосида яратилишини таъкидлайдилар.

Таҳлил ва натижалар. 2015 йил 25 августда қабул қилинган “Инвестиция ва пай фондлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонуни мамлакатимизда инвестиция фондлари тараққиётининг янги босқичига асос солди. Унинг хусусиятли белгиларидан бири – инвестиция фондлари фаолияти учун ҳуқуқий асоснинг яратилгани бўлди. Мазкур қонунда “инвесторларнинг пул маблағларини жалб этиш ва уларни инвестиция активларига қўйиш мақсадида акциялар чиқаришни амалга оширувчи юридик шахс — акциядорлик жамияти инвестиция фондидир” - дейилган. Шунингдек, инвестиция

фондини, ўзи чиқарган акцияларни қайтариб сотиб олиш мажбуриятига эга бўлган ва бўлмаган инвестиция фонди турларига ажратилган. Республикамиздаги иқтисодий тараққиёт шунингдек, пай фондларини юзага келиши зарурлигини кўрсатсада, қонуннинг уларга бағишланган 3-боби 2017 йил 1-июлидан кучга кириши таъкидланган. Унга кўра “инвестиция фаолиятини амалга ошириш мақсадида икки ва ундан ортиқ шахсларнинг — инвесторларнинг ўзи ишончли бошқарувга берган пул маблағлари йиғиндиси пай фондидир” шунингдек, у юридик шахс бўлмайди.

Ҳозирги вақтда инвестиция фондлари халқаро миқёсда капитал ҳаракатидаги интеграцион жараёнларда тобора муҳимроқ ўрин тутмоқда. Дунё мамлакатлари бўйича инвестиция фондларининг тақсимланиши нотекислигига қарамай, бу масала юзасидан муҳим икки қонуният кузатилади:

1) мамлакат қанчалик бой ва унинг ривожланиш даражаси қанчалик юқори ва ўсиш суръатлари барқарор бўлса унда инвестиция фондлари ривожланиши учун зарур имкониятлар мавжуд;

2) инвестиция фондлари ривожланишига оид тарихий тажриба қанчалик катта бўлса ҳам, давлат томонидан яратилаётган шароит ва дастаклар юксалишнинг белгиловчи омили бўлиб қолаверади.

Жаҳон амалиётида инвестиция фондларининг ташкилий моделларини континентал (Европача, германча), англо-саксон, гибрид (аралаш), ислом, шунингдек айрим манбалар да компаниялар оиласи сифатида бирлашган тизим модели турларига ажратиб ўрганилмоқда. Маълумки, инвестиция фондлари ташкилий моделлари қайси мамлакатга оид эканлиги билан, унинг ривожланганлиги даражаси билан, ундаги жамият томонидан танланган йўналиш ва мавжуд менталитет (анъаналар) билан, улардаги ички ва ташқи омиллар таъсирининг қонуниятлари ва даражаси билан фарқланади. Лекин моделларнинг барчаси қайси мамлакатда бўлишидан қатъий-назар ўзларининг иқтисодиётдаги ва глобаллашув шароитларидаги роли ва функцияларини маълум даражада бажаради.

Инвестиция фондларининг ташкил этилиши англо-саксон модели мансуб бўлган мамлакатлар қаторига АҚШ, Канада, Буюк Британия, Австралия ва Янги Зеландия каби давлатларни мисол қилиш мумкин. Мазкур модел қатнашчилари консервативлик даражаси камроқ ва рискларга кўпроқ мойил. Буларнинг барчаси англо-саксон модели асосидаги молия бозорларининг либераллигини, очиқлигини, фаоллигини, аммо инқирозларга таъсирчанлигини белгилайди. Ҳозирда мавжуд моделларнинг ичида энг ривожлангани, дунё бозоридаги улуши ва мукаммали ҳам англо-саксон модели ҳисобланиб, унинг таркибида АҚШ фаол саналади.

АҚШ инвестиция компанияларининг (биздаги инвестиция фондлари АҚШда инвестиция компаниялари деб юритилади) бир қанча турлари мавжуд бўлиб, улар орасида бошқарувчи компаниялар кенг тарқалган. Бу компаниялар акционерлик жамиятлари шаклида бўлиб, уларга акцияларни сотиб олган ҳолда маблағ киритилади. Акционерлар дивиденд кўринишида ҳамда акциялар қийматининг ўсиши ҳисобига даромад оладилар. Бошқарувчи компаниялар очик инвестиция компанияларига, ҳамкор (ўзаро) фондларга, очик ва ёпиқ турдаги инвестиция фондларига, ёпиқ турдаги трастларга ва индекс фондларига бўлинади. Улар таркибида тараққий этгани ўзаро фонд (mutual fund) ёки ўзаро инвестиция фонди (mutual investment fund) ҳисобланади. Ўзаро фондлар атамаси одатда очик турдаги инвестиция компаниясининг бир тури бўлиб, у ерда ўзаро фонд акцияларининг олди соттиси амалга оширилади. Бундай фондлар чиқарадиган акциялар сони чегараланмаган. Ўзаро фонд асосан-молиявий институт (инвестиция компанияси)нинг бир тури бўлиб, ўз акциядор (улуш)лари пулини, улар номидан турли хил қимматли қоғозларга жойлаштирадилар. АҚШ фонд бозори хусусиятларини ифодаловчи У. Шарп ўз асаида “инвестиция компанияси – молиявий воситачиликнинг бир тури бўлиб, улар инвесторлар маблағларини жалб этиб, акция ва облигациялардек молиявий активларни сотиб оладилар. Шу билан бирга инвесторлар компания томонидан харид қилинган активлар ва улардан келадиган даромадларга нисбатан маълум бир ҳуқуқга эга бўладилар - деган фикрни билдирган. Таърифни янада аниқлаштирадиган бўлсак, АҚШда инвестиция компанияси пай инвестиция фондининг синоними сифатида қўлланилади.Шунинг учун ҳам ўзаро фондларнинг қимматли қоғозларига ёки пай (улуш)ига қилинган инвестициялар, мазмунан (туб маънода), профессионал бошқарувчи тасарруфидаги қимматли қоғозлар портфелидаги улушга мос равишда, мулк ҳуқуқига эга бўлади. Ўзаро фондларда иштирок этиш ҳуқуқини сотиб олган инвесторлар ушбу фонд портфели эгаларидан бирига айланади.

АҚШда инвестиция фондларининг фаолияти “Инвестиция фондлари тўғрисида”ги қонун билан тартибга солинади. Бу қонун инвестиция компанияларининг ҳар бир тури учун 100 000 АҚШ долл. га тенг бўлган минимал миқдордаги активларни назарда тутди. Инвестиция фондларининг яна бир тури ҳисобланган бошқарувчи компаниялари очик ҳамда ёпиқ турдаги компаниялар каби диверсификацияланган ва диверсификацияланмаган бўлиши мумкин. Инвестиция фондларнинг даромадлигини таъминлаш учун унинг маблағлари бир қанча корхоналарга қўйилиши бошқарувчи компанияларининг ишончилигини оширади, яъни бирор-бир компания касодга учраса, йўқотишлар бошқа корхоналарнинг даромадлари билан қопланади. Диверсификациялашган компания мавқеига эга бўлиш учун компания (мулк) активларининг 75 фоизи шундай инвестицияланган бўлиши керакки, компания активлари ҳар қайси

корхона улушига 5 фоиздан кам бўлмаган ва корхонанинг 10 фоиздан кўпроқ овоз бериш акциялари компанияга тегишли бўлмаслиги керак.

Диверсификациялашмаган компаниялар бу каби жиддий чекловларга эга эмас, шунинг учун бундай компанияларга қўйилмалар киритиш жуда қалтис, бироқ айнан улар янада кўпроқ даромад келтириши мумкин. АҚШ инвестицион компанияларининг келтирилган икки туридан ташқари юнит-траст деб номланувчи ўзига хос фондлари ҳам мавжуд. Компания ташкил топган пайтда қўйилмалар киритиш тузилмаси қатъий белгиланган бўлиб, у ҳеч қачон ўзгартирилмайди. Улар камроқ жамғармага эга бўлган бир қанча фуқароларнинг бирлашиб, қимматли қоғозларнинг катта пакетларига эга бўлиш имконини беради. Булар қимматли қоғозларни арзонроқ сотиб олишда ҳамда битимларни расмийлаштириш ва сақлаш бўйича қўшимча харажатларни тежаб, бошқарувчига ажратиладиган мукофотларнинг мавжуд эмаслиги билан бошқа фондлардан фарқланади.

АҚШда акционерлар директорлар кенгашини сайлаш, инвестиция сиёсатининг йўналишларини ҳамда бошқарувчилар билан тузиладиган шартномаларни тасдиқлаш билан боғлиқ масалалар бўйича овоз бериш ҳуқуқига эгадирлар. 1940 йилдаги қонунга мувофиқ - «директорлар кенгашига компания бошқарувчиси ҳисобланмайдиган директорлар (ташқи директорлар)нинг камида 40 фоизи кириши керак. Фондни бевосита бошқариш жисмоний ёки юридик шахс ҳисобланувчи бошқарувчи компанияга юкланади, у ўз хизматларини кўрсатиши эвазига, одатда, фонд активларининг соф қийматидан келиб чиқувчи ҳажмга нисбатан мукофот олади. Фонд таъсисчилари, асосан, бошқарувчи компания ҳисобланади. Унга бериладиган мукофотлар миқдори эмиссия проспектида белгилаб қўйилади ва соф активларнинг 0,25-3 фоизини (одатда, 0,5-1 фоизини) ташкил этади. Бошқарувчиларга бериладиган мукофотлар фонд харажатларининг асосий қисмини ташкил этади. Бошқарувчилар билан муносабатлар ҳар йили директорлар кенгаши ҳамда акционерларнинг умумий йиғилиши томонидан маъқулланган шартнома асосида тузилади».

Америкаликларда маблағлар киритишнинг энг оммавий усули ўзаро фондларнинг ёки очиқ инвестиция компанияларининг акцияларини харид қилиш ҳисобланса, Буюк Британияда ўзаро фондларнинг юнит-трастлар (ёки пай трастлар)и, очиқ инвестиция компанияларининг муқобили–инвестиция трастлари кенг тарқалган.

Англо-саксон модели қатнашчилари консервативлик даражаси камроқ ва рискларга кўпроқ мойил бўлиб, мавжуд моделларнинг ичида энг ривожланагани, дунё бозоридаги улуши юқори ва мукаммали ҳисобланиб, молия бозорларининг очиқлигини, фаоллиги, аммо инқирозларга таъсирчанлигини билан фарқланади.

Инвестиция фондлари ташкилий моделларини ўрганиш ҳар қандай мамлакат учун муҳим аҳамият касб этади, чунки ҳар қайси моделга оид

инвестиция фондларининг ривожланиш қонуниятлари, давлат тартибга солиш тадбирлари самарадорлиги, инвестицион муҳит ва унинг рағбатлари тизими, ривожланиш истиқболлари учун туртки бўла оладиган жиҳатларни ижобий ўзлаштириш мумкин.

Инвестиция фондлари тараққиёти нафақат мамлакатда иқтисодий ўсиш барқарорлигига, аҳоли даромадлари ва турмуш даражасининг ўсишига, иқтисодиёт реал сектори ривожланиш истиқболларига, молия бозори тараққиёти ҳолатига, балкишу билан бирга ушбу масаланинг давлат учун аҳамиятли долзарб вазифа эканида ва бу жараёнда давлат иштироқи муҳимлигига ҳам бевосита боғлиқдир.

Хулоса сифатида шуни таъкидлаш мумкинки, АҚШ инвестиция фондларининг ривожланишида банклар таркибида тузилган инвестиция фондларининг тоифалари шакллантириш муҳим аҳамият касб этган. Шу сабабли Республикамизда ҳам пай инвестиция фондларини замонавий инфратузилмага эга тижорат банклари таркибида тузиш замон талаби ҳисобланади. Шу орқали «Инвестиция ва пай фондлари тўғрисидаги» қонунда эътироф этилган инвестиция фондларининг янги тури – пай инвестиция фондларидан амалиётда фойдаланиш имконияти юзага келади.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати.

1. Султанов, М. (2022). ФОНД БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА МОЛИЯВИЙ САВОДХОНЛИКНИ ОШИРИШ ЗАРУРИЯТИ. *Архив научных исследований*, 2(1). извлечено от <https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/735>
2. Султанов Махмуд Ахмедович. (2023). ИНВЕСТИЦИЯ ФОНДЛАРИДА ДИВИДЕНД СИЁСАТИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ. *World Scientific Research Journal*, 16(1), 163–169. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2714>
3. Sultanov, M. (2023). Features of Dividend Allocation and Taxation in Investment Funds of Uzbekistan. *Asian Journal of Technology & Management Research (AJTMR) ISSN*, 2249(0892).
4. М.Ю.Рахимов. (2023). МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ ТАҲЛИЛИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 211–220. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2879>
5. Samadova Nargiza Rasulovna. (2022). ANALYSIS OF INDICATORS REPRESENTING THE ECONOMIC POTENTIAL OF ECONOMIC ENTITIES AND ITS DISTINCTIVE FEATURES. *European Journal of Research Development and Sustainability*, 3(11), 108-111. Retrieved from <https://www.scholarzest.com/index.php/ejrds/article/view/2960>

6. Sagdillayeva, Z. A. (2023). BUSINESS ANALYSIS IS A NEW DIRECTION OF ANALYTICAL WORK. *Intent Research Scientific Journal*, 2(6), 93-104.
7. Қличев, Б. (2021). Хўжалик юритувчи субъектларда ишбилармонлик фаоллиги таҳлили. *Актуар молия ва бухгалтерия ҳисоби*, 1 (3)-сон, 1-9. Retrieved from <https://finance.tsue.uz/wp-content/uploads/2021/06/4.-Қличев-Б.pdf>
8. Қличев, Б. (2021). Инновацион фаолиятда асосий воситалар таҳлилини ташкил этиш масалалари. *Инновацион иқтисодиёт: муаммолар, таҳлил ва ривожланиш истиқболлари*. Қарши, Ўзбекистон. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10531216>
9. Қличев, Б. (2021, сентябрь 30). Меҳнат мотивациясида моддий рағбатлантириш таҳлили. *Молия-банк тизимида илм-фан, таълимнинг инновацион инфратузилмасини шакллантириш ва ривожлантиришда тошкент молия институтининг ўрни*. Конференция материаллари тўплами, Тошкент, Ўзбекистон. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10531256>
10. Tulayev M. (2023). Moliyaviy hisobotning halqaro standartlari bo'yicha moliyaviy hisobot: tayyorlash va avtomatlashtirish. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 6, 134 -138.
11. Klichev, B. (2014). Бошқарув ҳисобида баҳо шакллантиришни такомиллаштириш масалалари. *Молия*, 2014(5), 10–15. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10522860>
12. Қличев, Б. (2022). Истеъмолчи манфаатлари асосида маҳсулотга баҳо шакллантириш масалалари таҳлили. *Iqtisodiyot: tahlillar va prognozlar*, 4 (20)-сон, 170-175.
13. Қличев Бахтиёр Пардаевич. (2023). ОПЕРАЦИОН ФАОЛИЯТ НАТИЖАЛАРИНИ ИФОДАЛОВЧИ КЎРСАТКИЧЛАР ТАҲЛИЛИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 182–188. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2876>
14. Қличев, Б. (2021, ноябрь 19). Ички аудит хизмати фаолиятида иқтисодий таҳлилни такомиллаштириш масалалари. *Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ маъмуриятчилиги ва халқаро солиққа тортиш механизмини такомиллаштириш*. Халқаро конференция материаллари тўплами. Тошкент, Ўзбекистон. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10531234>
15. Курбонов, М. (2020). Зарубежный опыт эффективного использования финансовых ресурсов государственных целевых фондов. *Экономика И Образование*, 1(5), 163–166. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economy_education/article/view/4823
16. Pardayevich, K. B. (2023). Analysis of the Maximum Volume of Production in Cement Production Enterprises in Uzbekistan. *International Journal on*

- Economics, Finance and Sustainable Development, 5(6), 1-8. Retrieved from <https://journals.researchparks.org/index.php/IJEFSD/article/view/4460>
17. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТДА ЭКСПОРТ-ИМПОРТНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШ ТАРТИБИ. World Scientific Research Journal, 21(1), 176–181. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2875>
 18. Пардаев Файзулла Гаффарович, & Мухиддин Абдуллаевич Қурбонов. (2023). ИСТИҚБОЛДА ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТ СОЛИҒИ ХИСОБИНИ ЮРИТИШДА АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ДАШБОРДЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ. World Scientific Research Journal, 21(1), 189–196. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2877>
 19. Қличев Бахтиёр Пардаевич. (2023). ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАРДА ОПЕРАЦИОН ЦИКЛ ТАҲЛИЛИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ . World Scientific Research Journal, 16(1), 196–203. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2718>
 20. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА БЮДЖЕТ НАЗОРАТИНИНГ ТИЗИМЛИ ТАҲЛИЛИ. World Scientific Research Journal, 21(1), 197–210. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2878>
 21. Gayratjon Ibragimov Artikovich. (2022). GLOBAL DIGITALIZATION AND THE PLACE OF UZBEKISTAN. IV ФОРУМ «ЭКОНОМИКА В МЕНЯЮЩЕМСЯ МИРЕ» 2022 май КАЗАНЬ-ТАШКЕНТ), Казань-Ташкент. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6627529>
 22. Qlichev Baxtiyor Pardayevich. (2023). Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda ishlab chiqarishning maksimal hajmi tahlili. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT, 5 (2023), 187–192.
 23. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА НАЗОРАТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. World Scientific Research Journal, 21(1), 221–231. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2880>
 24. Nargiza Samadova. (2023). INFORMATION SOURCES OF ECONOMIC COMPETENCE ANALYSIS OF ECONOMIC SUBJECTS AND THEIR CLASSIFICATION. *Academia Repository*, 4(12), 278–283. Retrieved from <https://academiarepo.org/index.php/1/article/view/290>
 25. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ДАВЛАТ МОЛИЯВИЙ НАЗОРАТИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ. World Scientific Research Journal, 21(1), 248–259. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2882>

26. Мухиддин Абдуллаевич Қурбонов, & Эргашев Уйғун Жабборович. (2023). КАМЕРАЛ СОЛИҚ ТЕКШИРУВИДА ИНСОН ОМИЛИНИ КАМАЙТИРИШДА СМАРТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 260–268. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2883>
27. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТНИ КАМАЙТИРИШДА ЭКСПОРТ-ИМПОРТ ОПЕРАЦИЯЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 269–275. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2884>
28. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТГА КУРАШИШ ЖАРАЁНИДА БЮДЖЕТ ИНТИЗОМИНИ МУСТАҲКАМЛАШНИНГ ЗАРУРЛИГИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 153–165. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2873>
29. Tulaev, M. (2020). Учет корпоративных облигаций. *Архив научных исследований*, 1(25). извлечено от <https://ejournal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/2783>
30. Asanalievna, S. Z. (2022). ASSESSMENT OF THE FINANCIAL STABILITY OF THE ENTERPRISE. *湖南大学学报 (自然科学版)*, 49(10). Retrieved from <https://johuns.net/index.php/publishing/454.pdf>
31. Yuldasheva Umida Asanaliyevna. (2023). TAX POTENTIAL AS AN INDICATOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION. *European Journal of Emerging Technology and Discoveries*, 1(8), 41–45. Retrieved from <https://europeanscience.org/index.php/1/article/view/305>
32. Yuldasheva Umida Asanaliyevna. (2023). THEORETICAL APPROACHES TO THE CONCEPT OF "TAX POTENTIAL" AND METHODS OF ITS ASSESSMENT. *European Journal of Emerging Technology and Discoveries*, 1(8), 21–25. Retrieved from <https://europeanscience.org/index.php/1/article/view/302>
33. Tulaev, M. (2021). МҲҲС БЎЙИЧА МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ: ТАЙЁРЛАШ ВА АВТОМАТЛАШТИРИШ. *Архив научных исследований*.
34. Tulaev, M. (2019). Финансовая отчетность: на пути соответствия национальным и международным стандартам. *Архив научных исследований*, 1(1). извлечено от <https://ejournal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/723>
35. Tulayev M., Axmedov A. (2023). Balansning tarkibiy tuzilishi va unga ta'sir etuvchi omillar. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 8, 71-77

36. Тулаев Мирзакул Саламович. (2023). КОРХОНАЛАРНИНГ МОЛИЯВИЙ ФАОЛИЯТИНИ ТАШҚИ АУДИТОРЛАР ТОМОНИДАН ТЕКШИРИШ МАСАЛАЛАРИ . *World Scientific Research Journal*, 16(1), 252–258. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2724>
37. Ибрагимов, Г. А. (2023). ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ И ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ. *Gospodarka i Innowacje.*, 68-73.
38. Ibragimov, G. A. (2021). Business Analysis In The Digital Economy. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(7), 4543–4549.
39. Ibragimov G. (2022). Introduction of digital solutions to the economy of Uzbekistan: problems and solutions. *International Journal of Research in IT and Management (IJRIM)*, 12(9), 34-39. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRIM2Sep22-Uzb-1.pdf>
40. Ibragimov G. (2022). Keeping records of imported goods while improving customs administration in Uzbekistan. *International Journal of Research in Finance and Marketing (IJRFM)*, 12(11), 30-34. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRFM3Nov22-Uzb.pdf>
41. Ibragimov G. (2023). Problems of training financial analysts in the republic of Uzbekistan. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS)*, 13(06), 108-115. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRESS11June23-Uzb.pdf>
42. Ibragimov G. (2022). Digitalization of the economy of Uzbekistan: experience and prospects. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS)*, 12(05), 102-109. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRESS10-May2022.pdf>
43. Ibragimov, G., & Yakubov, U. (2015). Agricultural Development in Uzbekistan. *SCIENTIFIC ENQUIRY IN THE CONTEMPORARY WORLD: THEORETICAL BASICS AND INNOVATIVE APPROACH*, 74. Retrieved from https://bmpublgroup.com/assets/1_26_4_1.pdf#page=75
44. Yakubov U. (2021). IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AND METHODOLOGY IN ORGANIZATION OF JOINT VENTURES. *Эконмока и бизнес: теория и практика.* 4-2 (74). ISSN 2411 0450.
- akubov U. (2022). MODELING THE ANALYSIS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY. *Web of scientist: International scientific research journal* ISSN: 2776-0979, Volume 3, Issue 2
46. Yakubov Ulugbek. (2023). ISSUES OF ASSESSING THE JOINT ACTIVITY OF BUSINESS ENTITIES. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 14, 57–61. Retrieved from <https://ajird.journalspark.org/index.php/ajird/article/view/557>.
- кубов, У. (2023). КОРХОНАНИНГ ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТИНИ КОМПЛЕКС ТАҲЛИЛИ. *Евразийский журнал права,*

- финансов и прикладных наук, 3(4), 132–139. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/12603>.
48. Файзиев, Ф. А. (2023). ЎЗБЕКИСТОНДА ЎЗИНИ ЎЗИ БАНД ҚИЛИШ: РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА СОЛИҚ ТИЗИМИДАГИ ЎРНИ. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 426-434. https://gospodarkainnowacje.pl/index.php/issue_view_32/article/view/2099
49. Файзиев Фаррух Абдуллахожаевич. (2023). КЎЧМАС МУЛКНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 232–247. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2881>
50. Нурманов, У. А. (2022). ИҚТИСОДИЁТНИ ГЛОБАЛЛАШУ ШАРОИТИДА ЖОРИЙ АКТИВЛАР ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. *"Экономика и туризм" международный научно-инновационной журнал*, 4(6). Retrieved from <http://interjournal.uz/index.php/journals/article/view/82>
51. Нурманов, У. А. (2022). ХЎЖАЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА ЖОРИЙ АКТИВЛАР ВА УЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИЙ КЎРСАТКИЧЛАРИ. *Журнал Инновации в Экономике*, 5(2). Retrieved from <https://tadqiqot.uz/index.php/economy/article/view/4757>
52. Рахимов М.Ю. Иқтисодиёт субъектлари молиявий ҳолатининг таҳлили. *Ўқув қўлланма.-Т.; "Iqtisod-Moliya"*, 2013. -390 б.